

İLK İSLAM DİPLOMATİ AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

ÖZ

Aslen Damre kabilesinden olan Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Rasûlullah (sav) dönemindeki diplomatik etkinliklerde önemli görevler üstlenmiş bir sahâbîdir. O, bu görevlere tesadüfen getirilmemiş, önceki tecrübelerinden diplomatik teamüller hakkında bilgi sahibi olduğu için tercih edilmiştir. Amr b. Ümeyye, henüz Müslüman olmadan önce Hz. Peygamber tarafından Habeşistan'a Müslümanların haklarını savunmak üzere gönderilmiştir. Bu yönü ile İslam'ın ilk siyasî temsilcisi (diplomati) olma özelliğini taşımaktadır. İslam'a girmesinin ardından da birçok defa temsilcilik görevinde bulunmuştur. Hz. Peygamber tarafından sadece siyasî meseleler için görevlendirilmemiş, kendisine yönelik suikast teşebbüsünden dolayı Ebû Süfyan'ı cezalandırmak, Mekkeliler tarafından şehit edilen ve cesetleri teşhir edilen Müslümanları buldukları yerden indirerek defnetmek, Habeşistan'da Necâşî Ashame'nin huzurunda Ümmü Habibe ile olan evlilik işlerini yürütmek gibi konularda da görevlendirilmiştir. Bu yönleri ile Amr b. Ümeyye daha sonra menkibelere bile konu olmuş bir sahâbîdir. Bu çalışmamızda Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin diplomatik faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılacak ve onun şahsında Hz. Peygamber'in diplomatik faaliyetleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed'in Eşleri, Safiyye, Müminlerin Annesi, Huyey b. Ahtab, Hayber'in fethi.

ABSTRACT

First Islamic Diplomat Amr b. Ümeyye ed-Damrî

Amr b. Ümeyye ed-Damrî is a companion who was originally from Damra tribe and took very important tasks within diplomatic activities in Prophet's period. He wasn't appointed to these tasks incidentally; on the contrary, he was specially chosen for that because he had priorly had knowledge about diplomatic practices. Amr b. Ümeyye, just before becoming a Muslim, was sent to Abyssinia by the Prophet to stand up for Muslims' rights. From this aspect, he is the first minister (diplomat) of Islam. He served as a representative many times after he became a Muslim. He was not only tasked with political matters by the Prophet, but also he was charged with the matters such as punishing Ebû Süfyan for assassination attempt to the Prophet, burying the Muslims martyred and displayed by Mecca people and carrying out marriage things of Ümmü Habibe in the face of Necâşî in Abyssinia. From this aspect, Amr b. Ümeyye is a companion who was even mentioned in legends. In this research, it is tried to reveal diplomatic activities of Amr b. Ümeyye ed-Damrî and diplomatic activities of the Prophet are also analyzed in the person of Amr b. Ümeyye ed-Damrî.

Keywords: Prophet Mohammed, Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Diplomacy, Abyssinia, Ambassador.

Giriş

Hz. Peygamber dönemindeki diplomatik etkinliklerde önemli görevler üstlenmiş bir sahâbî olan Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin hayatının ve üstlenmiş olduğu görevlerin bilinmesi, ilk dönem İslam diplomasisinin oluşumunun kavranması açısından da önemlidir. Zira o, bu görevlere tesadüfen getirilmemiş, önceki tecrübelerinden diplomatik teamüller hakkında bilgi sahibi olduğu için tercih edilmiştir. Bedir Savaşı'ndan sonra ilk kez Habeşistan'a gönderilmesi ile başlayan İslamî elçilik görevleri Hz. Peygamber'in vefatına kadar sürmüştür. Amr b. Ümeyye bu yönü ile de İslam'ın ilk siyasî temsilcisi (diplomati) olma özelliğini kazanmıştır. İslam'a girmesinin ardından da birçok defa temsilcilik görevinde bulunmuştur. Çalışmamızda ilk olarak Amr b. Ümeyye'nin hayatı hakkında kısa bilgi verdikten sonra katılmış olduğu diplomatik faaliyetleri kronolojik sıra ile vermeye çalışacağız.

Hayatı ve Nesebi

Cesareti, atılganlığı, şerefi ve zekâsı ile tanınan Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin ismi Amr olup künyesi Ebû Ümeyye'dir. Ebû Ümeyye lakabı ona, Rasûlullah (sav) tarafından verilmiştir¹. Hicretten 25 yıl önce dünyaya geldiği söylenmektedir². Nesebi: Amr b. Ümeyye b. Huveylid b. Abdullah³ b. İyas b. Abd b. Nâşire b. Ka'b b. Cüdey b. Damre b. Bekir b. Abdümenât b. Kinâne'dir⁴. Hanımı Sühayle bt. Ubeyde b. El-Hâris b. El-Muttalib b. Abdümenâf b. Kusay'dır. Sühayle bt. Ubeyde, Hz. Peygamber'in amcası Hâris'in torunudur ve onun soyundan gelenler Kureyş'in Benî Abdüşems kolu mensupları içinde sayılmışlardır. Kayınpederi olan Ubeyde b. Hâris ilk Müslümanlardan olup Bedir şehitlerindedir. Amr'ın babası ise Ümeyye b. Huveylid ed-Damrî, Bedir yöresinde yaşayan Benî Damre kabilesine mensuptur. Amr b. Ümeyye'nin Ca'fer, Abdullah, Fazl isminde üç oğlu ve Ümmü Ca'fer isminde bir kızı vardır⁵.

Amr b. Ümeyye'nin Bedir ve Uhud Savaşlarında müşriklerin safında yer aldığı bildirilmişse de⁶ kaynaklarda onun savaşlarda etkin rol aldığı dair bir bilgi yoktur. Uhud savaşının akabinde müşriklerin çekilmesinin ardından Müslüman olmuştur. M. Hamidullah, Mekkeli bir ailenin mensubu olarak onun, kabile başkanının katıldığı her savaşta hazır bulunmak zorunda olmasından dolayı bu savaşlara katıldığı yorumunu yapar. Ayrıca bunu desteklemek için Hz. Peygamber'in de Habeşistan bölgesine ticari seferler yaptığına dikkati çekerek bu seferler esnasında Amr b. Ümeyye ile şahsî bir dostluklarının olabileceğini belir-

¹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni el-Haşimî el-Basrî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebir, Tabakât*, çev. Edt. Adnan Demircan, Siyer Yay., İstanbul 2014, I, 281.

² Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yay., İstanbul 201, 443.

³ Belâzurî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Muhammed Hamidullah, Mısır, XI, 120.

⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 281; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, XI, 120; İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed el Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe (Sahabe-i Kiram Ansiklopedisi)*, çev. Naim Erdoğan, İz Yay. İstanbul 2010, *el-İsâbe*, III, 484.

⁵ Erul, Bünyamin, "Amr b. Ümeyye", *Somuncu Baba Dergisi*, Sayı: 132, Malatya, Ekim 2011, 30.

⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 281; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, XI, 120; Fayda, Mustafa, "Amr b. Ümeyye", *DİA*, İstanbul 1991, III, 94-95.

tir⁷. Amr b. Ümeyye ayrıca Huneyn, Tâif, Tebük ve Dûmetü'l-Cendel gibi savaşlara katılmıştır. Medine'nin Hakkâkîn semtinde bir evi olduğu ve Muâviye devrinde bu evde H. 60/679-80 den önce hastalıktan veya yaşlılıktan vefat ettiği rivayet edilmiştir⁸.

Bedir Savaşından Sonra Habeşistan'a İlk Kez Gönderilmesi

Kaynaklarda Amr b. Ümeyye'nin elçiliğine dair bilgiler ile Hz. Peygamber'in çevre hükümdarlara yazmış olduğu mektuplar verilirken bu iki faaliyet genelde birlikte anlatılmıştır. Bu durumda çoğu zaman ilk elçilik olayı ile daha sonraki bilgiler birbiri ile karıştırılmış veya doyurucu bilgi verilip ayrıştırılmamıştır. Öncelikli olarak bu konuda şunu belirtmeliyiz ki; Amr b. Ümeyye, Habeşistan'a Hz. Peygamber ve Müslümanlar adına elçi olarak ilk kez Bedir Savaşı'ndan sonra henüz İslam'a girmemişken gitmiştir⁹.

Diğer yandan Amr b. Ümeyye'nin elçiliği ve Necâşî ile görüşmeleri esnasında bir diğer karışıklık da; Amr b. Âs'ın Necâşî Ashame'den Amr b. Ümeyye'yi öldürmek istediği olaydır. Buradaki karşılaşma kaynaklar da Amr b. Âs'ın Hendek Savaşı'ndan sonra Habeşistan'a gittiği şeklinde verilmiştir. Hatta bu esnada Amr b. Âs'ın buradaki görüşmelerden etkilenmesi üzerine İslam'a girdiği bildirilir. Bu rivayetlere göre Amr b. Ümeyye Hendek Savaşı'ndan sonra bir kez daha gönderilmiştir. Habeşistan'a üçüncü gönderilişi ise Hz. Peygamber'in iki adet mektubunu gönderdiği elçilik görevidir. Burada Amr b. Ümeyye'nin Habeşistan'a ilk gönderilişi verilecek diğerleri ise ilgili başlıklar altında incelenecektir.

Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Bedir Savaşı'ndan sonra henüz Müslüman olmadan önce Müslümanları temsilen Habeşistan'a gönderilmiştir. Buna göre Kureyşliler, Habeşistan'a hicret eden Müslümanların burada hem rahat bir şekilde yaşamalarına, hem de İslamiyet'i yaymalarına razı gelmemişlerdi. Bunu önlemek için de daha önceki ticari ilişkilerine ve aralarındaki münasebetlere güvenerek Amr b. Âs ile Abdullah b. Ebî Rebîa'yı (veya Umâre b. Velîd'i) temsilci olarak Habeşistan'a gönderdiler. Ayrıca Necâşî'den askeri yardım talebinde de bulundular¹⁰. Gönderilen heyetkilerin isimleri konusunda farklı rivayetler olsa da kaynaklar, Amr b. Âs'ın ismi üzerinde ittifak etmişlerdir. Amr b. Âs, Adiy boyundan Hz. Ömer'in Müslüman olması üzerine Mekkelilerin elçilik işlerini yürütmekteydi¹¹. Rasûlullah (sav), Kureyşlilerin niyetini öğrendiğinde hemen harekete

⁷ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 446.

⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 282; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 484; Fayda, "Amr b. Ümeyye", 94.

⁹ Öztürk, Levent, *İlk Hicret Habeşistan*, Siyer Yayınları, İstanbul 2015, 129.

¹⁰ Bazı rivayetlerde Amr b. Âs ile birlikte gönderilen elçinin Umâre b. Velîd olduğu ifade edilmektedir. Rivayetlerin tahlili için bk.: Demircan, Adnan, *Nebevi Direniş Hicret*, Beyan Yay., İstanbul 2000, 56. Bahsedilen bu Kureyş heyeti ile ilgili bazı tartışmalar vardır. Şöyle ki; Müslümanların Habeşistan'a ikinci hicreti esnasında heyet gönderilmiştir. İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdülmelik, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ ve dğr., Beyrut 1971, I, 344; İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdikerim, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Beyrut 1965, II, 53. Diğer kaynaklarda Kureyş'in iki kez elçilik heyeti göndermiş olduğu belirtilir ve bunlardan birincisi muhacirleri iade maksatlıdır. İkincisi ise Bedir Savaşı'ndan sonra Necâşî'den askeri yardım maksatlı olarak Amr b. Âs ve Abdullah b. Ebî Rebîa gönderilmiştir. İbnü'l-Esir, II, 54; Sönmez, Abidin, *Rasûlullah'ın İslâm'a Dâvet Mektupları*, İnkılab Yay., İstanbul 2011, 76.

¹¹ Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan*, 110-111.

geçmiş ve onların bu girişimini boşa çıkarmak için Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi Habeşistan'a göndermiştir. Amr b. Ümeyye ile birlikte "Necâşî'ye..." diye başlayan bir mektup yazdığı rivayet edilmişse de bu mektubun metni günümüze ulaşmadığı gibi¹² görüşmelerin ayrıntıları da mevcut değildir. Fakat Necâşî'nin Kureyş heyetinin isteklerini geri çevirmiş olduğu kesindir. Zira bu olaydan sonra Habeş Muhacirlerine yönelik olumsuz bir tutum olmamış, buradaki Müslüman varlığı devam etmiştir. Ayrıca Necâşî, Hz. Peygamber'in kazandığı bu zaferden dolayı sevinmiş, muhacirleri yanına çağırarak aldığı bu zafer haberini onlarla paylaşmıştır¹³.

Amr b. Ümeyye bu göreve tesadüfen getirilmiş değildir. Amr b. Ümeyye ile Şems kolu arasındaki ittifak nedeniyle, Amr'ın Habeşistan'la samimi ilişkileri bulunmaktaydı. İlâf adı verilen meşhur anlaşmalar sayesinde, Abdüşems ve onun soyundan gelenler, Mekke'nin Habeşistan'la olan ticaretini kendi tekellerine almışlardı. Şems kabilesinin müttefiki olması dolayısıyla, Amr b. Ümeyye muhtemelen Habeşistan'a düzenlenen kervanlara da katılmıştır. Habeş hükümdarı Necâşî Ashame, gençlik yıllarında Habeşistan tahtı için mücadele eden akrabaları tarafından satılmış, ömrünün bir kısmını Amr b. Ümeyye'nin kabilesi olan Damreliler arasında köle olarak geçirmişti¹⁴. Yukarıda bahsettiğimiz Bedir Savaşı'nın müjdesini muhacirlere verirken de Necâşî, onlara iki ordunun Bedir'de karşılaştığını, Bedir'i kendisinin çok iyi hatırladığını, orada Damre kabilesine mensup bir kişinin develerini otlattığını söylemişti¹⁵. Yine bu elçilik olayı bize kesin olarak göstermektedir ki, Hz. Peygamber elçi olarak göndereceği kişileri gayrimüslimlerden de seçebilmektedir. Hz. Peygamber'in onu seçmesindeki sebep ise yukarıda açıklandığı gibi, onun diplomatik şahsiyeti ve Necâşî ile olan yakın ve samimi ilişkileridir. Ayrıca Hz. Peygamber'in, düşmanlarının hareketlerini ve onların planlarını yakından takip etmekte olduğu ve onlar hakkında düzenli istihbarat topladığı anlaşılmaktadır.

Bi'rîmaüne Olayı (H. 4) ve Amr b. Ümeyye ed-Damrî

Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin Müslüman olarak katıldığı ilk faaliyet Hicret'in 36. ayının (H. 4/Safer) başında meydana gelen Bi'rîmaüne faciasıdır. Âmir b. Sa'saa kabilesi reisi Ebû Berâ Âmir b. Mâlik, Medine'ye gelerek Rasûlullah'ı (sav) ziyaret etmiş ve İslâmiyet hakkında bilgiler almıştı¹⁶. Görüşmeler esnasında Hz. Peygamber, Ebû Berâ'ya Müslüman olmasını teklif etmiş ancak o bu tek-

¹² Hamidullah, Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yay. İstanbul 1997, 113.

¹³ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî; *Delâilü'n-Nübüvve*, Daru'n-Nasr, Kahire 1969, II, 404-405; Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan*, 130.

¹⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 445-446.

¹⁵ Beyhakî, *Delâil*, II, 404-405; Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan*, 130.

¹⁶ Vâkidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-Megâzi*, thk. Marsden Jones, çev. Musa K. Yılmaz, İlk Harf Yay., İstanbul 2014, I, 399; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 193; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târîhu't Taberî)*, Mısır 1326, III, 33; Beyhakî, *Delâil*, III, 338; İbn Seyyidünnâs, Muhammed b. Abdullah b. Yahya, *Uyûni'l-Eser fî Fünûni'l-Megâzi ve's-Semâil ve's-Siyer*, Beyrut II, 43; Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1996, I, 192.

lifi kabul etmemişti¹⁷. Ebû Berâ, Medine'den ayrılacağı zaman Hz. Peygamber'den kendisiyle beraber kabilesine İslâm'ı anlatacak bazı kimseleri göndermesini istedi. Rasûlullah (sav), yolda özellikle Necd halkından birilerinin onlara saldırmışından endişe ettiğini söyleyerek ilk başta bu isteği kabul etmedi. Fakat Ebû Berâ'nın ısrar etmesi ve gönderilecek davetçilerin bir tehlike ile karşılaşması karşısında emniyetlerini garanti etmesi üzerine bu isteği kabul etti¹⁸. Aralarında Amr b. Ümeyye'nin de bulunduğu çoğunluğu Ensar'a mensup¹⁹ İslâmiyet'i ve Kur'ân-ı Kerîm'i iyi bilen ve Ehl-i Suffe'den olan yetmiş²⁰ kadar kurrâyı adı geçen kabile halkına İslâmiyet'i tanıtmak ve Kur'an'ı öğretmekle görevlendirdi²¹.

İslam irşad grubu Âmir oğulları yurdu ile Süleym oğulları yurdu arasında bulunan²² Bi'rîmaüne'ye geldiklerinde binek develerini otlatmak üzere konakladılar. Bu esnada Amr b. Ümeyye ile Münzir b. Muhammed'i meraya develerin başına gönderdiler²³. İçlerinden Harâm b. Milhan isimli sahâbiyi de Hz. Peygamber'in mektubunu Amr b. Sa'saa kabilesine götürmekle görevlendirdiler. Harâm b. Milhan, Ebû Bera'nın yeğeni olan ve baştan beri Hz. Peygamber'e ve İslâmiyet'e olan düşmanlığıyla bilinen Âmir b. Tufeyl'e mektubu verdi. Âmir b. Tufeyl, Harâm b. Milhan'ın verdiği mektubu açıp okumadığı gibi hemen orada mızrakla onu şehit etti. Daha sonra da İslam birliğine saldırmayı için kabile üyelerini kışkırtmaya çalıştı. Ebû Berâ'nın verdiği güvenceyi bilen kabilesinin üyeleri, onun çağrısına uymayıp olumlu cevap vermediler. Bunun üzerine Âmir b. Tufeyl, aralarında dostluk bulunan Benî Süleym kabilesinin bazı kollarına başvurdu. Onların arasından Bedir Gazvesi'nin intikamını almak isteyenlerin bulunduğu bir takım kişileri toplayarak Bi'rîmaüne bölgesine geri geldi. Yanındakilerle birlikte İslam irşad grubuna ani bir baskın yaparak öldü sandıkları Ka'b b. Zeyd en-Neccârî dışındakileri burada şehit ettiler²⁴.

Müşriklerin Bi'rîmaüne'deki baskını esnasında Amr b. Ümeyye ile Münzir b. Muhammed olaydan habersiz bir şekilde develeri otlatmaktaydılar. Bu esnada kafilenin kaldığı bölgeye doğru yırtıcı bir kuşun (muhtemelen cesetleri yemeye gelen bir kuşun) havada dolaştığını gördüler. Durumdan şüphelenip bölgeyi tepeden gören bir yere çıktılar. Müslümanların şehit edildiklerini görünce Amr ve Münzir b. Muhammed aralarında ne yapmaları gerektiğini istişare ettiler. Amr b. Ümeyye hemen geriye dönüp durumu Rasûlullah'a bildirmeyi teklif ettiyse de

¹⁷ Vâkıdî, *Meğazi*, I, 399; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 193; Taberî, *Târîh*, III, 34; Beyhakî, *Delâil*, III, 338-339; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 171; İbn Seyyidünnâs, *Uyûni'l-Eser*, II, 44.

¹⁸ Vâkıdî, *Meğazi*, I, 400; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 194; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 52; Taberî, *Târîh*, III, 34; Beyhakî, *Delâil*, III, 339; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 171; İbn Seyyidünnâs, *Uyûni'l-Eser*, II, 44.

¹⁹ İslam birliği içindekiler dördü Muhacirlerden, diğerleri Ensar'dan oluşmaktaydı. İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî, *Kitâbu'l-Muhabber*, thk. Eliza Lichtenstater, Dâru'l-Afâkî'l-Cedîde, Beyrut ts., 118.

²⁰ Gönderilenlerin sayısının otuz veya kırk olduğu yönünde rivayetler de vardır. Vâkıdî, *Meğazi*, I, 400; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 194; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 375.

²¹ Vâkıdî, *Meğazi*, I, 400; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 194; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 375.

²² Vâkıdî, *Meğazi*, I, 400; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 194; Taberî, *Târîh*, III, 34; Beyhakî, *Delâil*, III, 339; İbn Seyyidünnâs, *Uyûni'l-Eser*, II, 44.

²³ Vâkıdî, *Meğazi*, I, 400.

²⁴ Önkal, Ahmet, "Bi'rîmaüne", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 194-195

Münzir b. Muhammed buna razı olmamış ve müşrik topluluk üzerine saldırarak şehit oluncaya kadar savaşmıştır. Amr b. Ümeyye de saldırıya geçmiş olmalı ki müşrikler tarafından savaş meydanında yakalanmıştır. Yapılan sorgulama esnasında Amr b. Ümeyye'nin Mudarlılardan olduğunu anlayınca, Âmir b. Tufeyl annesinin bir köle azad etme adağını yerine getirmek üzere onu öldürmemeye karar verdi²⁵.

Esareti esnasında Âmir b. Tufeyl, Amr b. Ümeyye'yi şehitler arasında dolaştırıp onların her birinin isimleri ve nesepleri hakkında bilgiler aldı. Bundan sonra Âmir b. Tufeyl, azad edilmiş bir köle olduğunu göstermek için²⁶ Amr b. Ümeyye'nin alınının perçemindeki saçları kesip salıverdi. Ayrıca ona, Hz. Peygamber'e giderek gördüklerini anlatmasını tembihledi²⁷. Dönüş yolunda Amr b. Ümeyye, kendilerine saldıran kabileye mensup iki kişiyi intikam almak için öldürdü. Fakat bu iki kişi kısa bir süre önce Rasûlullah (sav) ile görüşmüş ve ondan emân almışlardı. Medine'ye vardktan sonra Amr'ın bu iki kişiyi de öldürdüğünü söylemesi üzere Hz. Peygamber çok üzölmüş ve derhal bu iki kişinin kan diyetinin ödenmesi yoluna gitmişti²⁸.

Mekke'ye Gönderilmesi (Amr b. Ümeyye Seriyesi)

İslam Tarihinde Recî' Vak'ası olarak bilinen olayda, Adal ve Kare kabileleri kendilerine İslâm'ı öğretmek için bazı kişiler görevlendirilmesini bir heyet göndererek Rasûlullah'dan (sav) talep ettiler. Bundan asıl amaç Benî Lihyan kabillesinin reisi Hâlid b. Süfyân'ın Abdullah b. Üneys el-Cühenî tarafından öldürülmesinin intikamını almak istenmesiydi. Bunun içinde Adal ve Kare boylarını kullanmışlardı. Yapılan görüşmelerin ardından Hz. Peygamber isteklerini kabul ederek 4. yılı Safer ayında (Temmuz 625) altı²⁹, yedi³⁰ ya da on³¹ kişilik bir İslam irşat heyetini, onlarla birlikte gönderdi. Yolda bu heyete de suikast düzenlendi³². Hubeyb b. Adıyy ile Zeyd b. Desinne ve Abdullah b. Tarık dışındakiler şehit edildiler. Bu üç sahâbî teslim oldu fakat Abdullah b. Tarık yolda iplerden kurtulup tekrar saldırıya geçince şehit edildi. Hubeyb b. Adıyy ile Zeyd b. Desinne ise Mekke'ye götürülerek Bedir Savaşı'nın intikamını almak isteyenlere satıldılar. Bu iki sahâbî de haram ayların ardından Mekke'nin harem sınırları dı-

²⁵ Vâkıdî, *Meğazî*, I, 400-401; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 1 94-1 95; Taberî, *Târîh*, III, 34, Beyhakî, *Delâil*, III, 340; İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed, *Za'du'l-Mead*, çev. Şükrü Özen, İklim Yay., İstanbul 1988; II, 122, İbn Seyyidünnâs, II, 44; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer el-Kureyşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1966, IV, 73.

²⁶ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 447.

²⁷ Beyhakî, *Delâil*, III, 342; Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, Köksal Yay., İstanbul 1991, IV, 262-263.

²⁸ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 447.

²⁹ İbn Hişâm, *Sîre*, III, 178; Taberî, *Târîh*, III, 29; Beyhakî, *Delâil*, III, 327; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 167; İbn Seyyidünnâs, *Uyûni'l-Eser*, II, 41; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 63; Kastallânî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, *Mevâhibü'l-Ledünniye*, Mısır 1281, I, 130.

³⁰ Vâkıdî, *Meğazî*, I, 409.

³¹ Vâkıdî, *Meğazî*, I, 409; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 52, Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh eş-Şeybân, *Müsned*, Matbaat'u İslâmî, Beyrut 1969, II, 294, Ebû Dâvud, Süleyman Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmran el-Ezdi, *Sünen*, thk. M. Muhyiddin Abdilhamid, Mısır 1952, III, 51; Beyhakî, *Delâil*, III, 324,327.

³² Vâkıdî, *Meğazî*, I, 409; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 179; Taberî, *Târîh*, III, 30; İbn Seyyidünnâs, *Uyûni'l-Eser*, II, 4142; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 64.

şında, Tenim Mevkiinde toplanan kalabalığın önünde şehit edildiler³³. Böylelikle hem kendi yüreklerini serinletmek hem de orada bulunanlara mesaj vermek istemişlerdi. Yine Hubeyb b. Adiyî'in cesedini -Mekke'ye dışarıdan gelecek olan diğer kabile üyelerine, ayrıca Müslüman olan ya da olmayı düşünenlere bir korku vermesi düşüncesiyle olsa gerek- teşhir amaçlı olarak idam edildiği yerde asılı vaziyette bıraktılar.

Rasûlüllâh (sav), Hubeyb b. Adiyî'in cesedinin bu şekilde teşhir edilmesine razı olmamış, onun oradan indirilmesini ve defnedilmesini istemişti. Bu iş için Amr b. Ümeyye ed-Damrî ve Cebbâr b. Sahr el-Ensârî (veya Seleme b. Eslem b. Hureys³⁴) görevlendirdi³⁵. Ayrıca Rasûlullah (sav), o dönemde kendisine yönelik suikast hazırlığında bulunan Ebû Süfyân'ı cezalandırmaları görevini de Amr b. Ümeyye'ye vermiş³⁶ ve bunu yapmaları karşılığında onları cennet ile müjdelemiştir³⁷.

Medine'den tek bir binekle yola çıkan Amr b. Ümeyye ve arkadaşı, Ye'cec denilen yere vardıkları zaman bir plan yaptılar. Aralarındaki konuşmalardan Mekkelileri çok iyi tanıdığı anlaşılan Amr b. Ümeyye'nin yaptığı plana göre; Amr, Ebû Süfyân'ın evine varıp gizlice saldırıya geçecek, Cebbâr b. Sahr ise ileride bekleyecekti. Eğer olumsuz bir durum olursa hemen Medine'ye geri dönecek ve olan biteni Rasûlullah'a anlatacaktı. İki arkadaş Mekke'ye girdiklerinde ilk olarak Kâbe'yi tavaf edip iki rekat namaz kıldılar. Kâbe'nin yanından ayrılırken çevrede oturan Kureyşlilerden birisi³⁸ Amr b. Ümeyye'yi tanımış ve oradakilere bağırarak onun Amr b. Ümeyye olduğunu haber vermişti. Bunun üzerine kalabalık toplanmış, o adam çevresindekilere "*Vallahi, Amr hayra gelmemiştir! O hiç bir zaman kötülükten başka bir şey için gelmez!*" diyerek onları kışkırtmıştı. Bunun üzerine Amr ve yanındaki arkadaşları planlarının suya düştüğünü ve Ebû Süfyân'ı artık öldürmenin mümkün olmadığını anlamış, hızla kaçıp yakınlardaki bir dağa sığınmıştı. Geceyi bu dağda bulunan bir mağarada geçirdikten sonra çıkmaya hazırlanırken yerlerini tespit eden Osman b. Malik adlı bir Kureyşliyi, Amr b. Ümeyye ani bir saldırıyla öldürdü. Osman'ın çığlıklarını duyan Mekkeliler buldukları bölgeye geldilerse de, Amr b. Ümeyye ve arkadaşının saklandığı yeri bulamadı. Kureyşlilerin cenazeyi alıp ayrılmasının ardından Amr ile arkadaşları, Hubeyb b. Adiyî'in idam edildiği darağacından indirmek üzere harekete geçti³⁹.

Hubeyb b. Adiyî'in cesedinin ilerisinde nöbetçiler koymuşlardı. Bu bekçiler-

³³ Küçükaşçı, M. Sabri, "Reci' Vak'ası", *DİA*, XXXIV, 510-511, İstanbul 2007, 511.

³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 52.

³⁵ Bazı kaynaklara göre ise Zübeyr b. Avvâm ile Mikdâd b. Amr'ı (Esved) göndermiştir. Küçükaşçı, "Reci' Vak'ası", 511.

³⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 282; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 52; Taberî, *Târîh*, III, 32; Beyhakî, *Delâil*, III, 335; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 169; İbn Seyyidünnâs, *Uyûni'l-Eser*, II, 112.

³⁷ Halebî, Ali b. Burhâniddîn İbrahim b. Ahmed el-Halebî, *es-Sîretu'l-Halebiyye fi Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn (İnsânü'l-Uyûn)*, Mtb. Mustafa Bâbi, Mısır 1964, III, 161; Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 267-268.

³⁸ İbn Sa'd bu kişinin Ebû Süfyân olduğunu söyler. İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 52.

³⁹ Taberî, *Târîh*, III, 32.

den birisi cesede yaklaşan Amr b. Ümeyye'yi yürüyüşünden tanıdı,⁴⁰ onun cesedi indirmesini önlemek için müdahale etmek istediye de yanına ulaşamadan Amr, Hubeyb'in cesedini indirerek gömmeyi başardı ve Medine yoluna geri koyuldu. Amr b. Ümeyye, dönüş yolunda kendisini tanıyan ve Mekkelilere haber vereceğini düşündüğü iki kişiyi daha öldürdü ve birisini de esir etti. Daha sonra Medine'ye dönüp olan biteni Hz. Peygamber'e anlattı. Onu tebrik eden Hz. Peygamber'de Amr b. Ümeyye'ye hayır duasında bulundu⁴¹.

Hendek Savaşı'ndan (H. 5) Sonra Habeşistan'a Gönderilmesi ve Amr b. Ümeyye'nin Kureyş Temsilcileri Tarafından Öldürülmek Üzere İstenilmesi

Hz. Peygamber, Hendek Savaşı'ndan sonra Cafer b. Ebû Talib ve diğer muhacirlerin dönmeleri haberini vermesi için Amr b. Ümeyye'yi Habeşistan'a gönderdi. Diğer yandan Kureyş müşriklerinden Amr b. Âs da aynı dönemde kendisiyle beraber gitmeye ikna ettiği bazı Kureyşlilerle birlikte, Habeş ülkesinde yerleşmeyi düşünmüştü. Zira Hz. Peygamber'in kazandığı başarılar onda bir umutsuzluk oluşturmuştu. Amr b. Âs'ın bu sırada kalbinde İslam'a karşı bir ısınmanın olduğu fakat bunun için kesin karar vermediği yönünde görüşlerde vardır⁴². Amr b. Âs, yanına almaya ikna ettiği kişilere *"şayet Hz. Muhammed (sav) bundan sonraki savaşları da kazanırsa emniyette olacakları bir yere olacaklarını ve Hz. Muhammed'in yönetiminde kalmaktansa Necâşî'nin yönetiminde kalmanın daha iyi olacağını Eğer Kureyş kazanırsa kendilerinin Mekke'ye dönme imkanlarının her zaman olduğunu"* söyleyerek onları ikna etmişti⁴³.

Habeş ülkesinde buldukları sırada Amr b. Âs, Amr b. Ümeyye'nin Necâşî'nin yanına girip çıktığını görünce onu tanıdı. Yanındakilere Necâşî'den onu kendisine vermesini isteyeceğini, sonra da öldüreceğini söyledi ve Necâşî'nin huzuruna girdi. Amr b. Âs'ın bundan maksadı Mekkeliler nezdinde itibar kazanmaktı. O, önce Necâşî'nin önünde secde etti ve ardında Amr b. Ümeyye'yi kendisine teslim etmesini istedi. İlk başta onu iyi karşılayan Necâşî bu teklife çok kızıp sert bir üslupla azarladı. Amr b. Âs hiç beklemediği bu tepki karşısında korkuya kapılıp özürler dilemiş, Necâşî de ona, Hz. Peygamber'i methetmiş ve O'na (sav) tâbi olmaya çağırmıştı. Kaynaklarda geçtiğine göre Amr b. Âs'ın bu olaydan sonra Necâşî vasıtasıyla İslam'a girdiği ve bunu bir süre yanındakilerden sakladığı bildirilmektedir⁴⁴. Amr b. Âs ile Amr b. Ümeyye'nin Necâşî'nin huzurunda bu karşılaşmasının Amr b. Ümeyye'nin Hz. Peygamber'in mektuplarını götürdüğü zaman gerçekleştiğine dair rivayetler de vardır⁴⁵. Fakat Amr b. Âs'ın Müslüman olmasının biraz daha erken vakitte olduğu düşünülürse

⁴⁰ Taberî, *Târîh*, III, 32; Beyhakî, *Delâil*, III, 336; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 170; İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 70.

⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 282; Taberî, *Târîh*, III, 33; Beyhakî, *Delâil*, III, 336-337; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 170; Köksal, *İslâm Tarihi*, IV, 268-273.

⁴² Bu görüşler için bkz. Apak, Adem, *İslam Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001, 53.

⁴³ İbn Hişâm, *Sîre*, III, 276; İbn Seyyidinnâs, *Uyûni'l-Eser*, II, 81; Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan*, 134.

⁴⁴ Vâkîdî, *Meğazî*, II, 401-403; İbn Hişâm, *Sîre*, III, 222; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 256; Zehebî, *Siyer*, III, 59-60; Köksal, *İslâm Tarihi*, III, 379-381.

⁴⁵ Vâkîdî, *Meğazî*, II, 401-403. Amr b. Âs'ın Müslüman olması ile ilgili rivayetlerin tahlili için bkz. Apak, *İslam Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, 52-57.

ilk rivayet daha doğru görünmektedir.

Kıtlık Döneminde (H. 5) Amr b. Ümeyye'nin Mekke'ye Yardım Götürmek Üzerine Görevlendirilmesi

Hicretin 5. Yılında, Hendek Savaşı'ndan sonraki dönemde⁴⁶ Mekke'de büyük bir kıtlık meydana gelmişti. Yine bu dönemde Rasûlullah (sav) Mekke ile olan ilişkilerinde bir yumuşama politikasına gitmiş ve ilişkileri düzeltmek istemişti. Bunun için bir miktar parayı Mekkeli yoksullar arasında dağıtmak üzere gönderdi. Bunun için de yine Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi görevlendirdi. Bu dağıtım işinde, Ebû Süfyan ve Safvân b. Ümeyye gibi Mekke'nin ileri gelen başkanları devreye sokulmuş ve böylece onların da gönülleri alınmıştır⁴⁷.

Bir diğer rivayete göre ise Rasûlullah (sav) bu parayı Amr b. el-Fagavâ el-Huzâî adlı sahâbîye teslim etmiş ve kendisine bu yolculuğunda yanına bir arkadaşını almasını emretmiştir. Seçtiği yol arkadaşının Damre kabilesinden Amr b. Ümeyye ed-Damrî olduğunu bildirmesi üzerine Rasûlullah (sav), Amr b. el-Fagavâ'ya; Damre Kabilesinin topraklarından geçerken dikkatli olmasını öğütlemiş ve Amr b. El-Fagavâ'nın kabilesi ile Damre kabilesi arasında olan düşmanlık yüzünden onu uyarıyordu. Yolculuk esnasında Damreliler onların geleceğini öğrenmişler ve karşılamaya çıkmışlardı. Rasûlullah'ın uyarısını hatırlayan Amr b. el-Fagavâ ise bu durumu anlamamış, korkarak uzak bir yere kaçmıştı. Ona sonradan yetişen Amr b. Ümeyye ise Damrelilerin kendisine konukseverliklerini sunmak üzere geldiklerini, kötü bir şey yapma niyetinde olmadıklarını söyleyerek, onunla yeniden uzlaşmayı başardı. Yolculuğun bundan sonraki gidiş ve dönüş aşamaları tatsız bir olay çıkmadan tamamlandı⁴⁸.

Habeş Necâşi'sine İslam'a Davet Mektuplarını Götürmekle Görevlendirilmesi

Hz. Peygamber'in hükümdarlara gönderdiği elçilerin ilki de Amr b. Ümeyye ed-Damrî'dir⁴⁹. Amr, Hz. Peygamber tarafından Hicretin 7. yılı Muharrem ayında Habeşistan hükümdarı Necâşi Ashame'ye iki mektubu ve bazı hediyeleri götürmekle görevlendirildi⁵⁰. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Amr b. Ümeyye bu göreve tesadüfen getirilmiş değildir. Zira Damreoğullarının yanındaki günlerinden Necâşi, onu tanıyordu⁵¹.

⁴⁶ "İbn Sa'd bu dönemden uzun uzadıya bahsederek, söz konusu dinarların gönderilmesi olayını "Mekke Fethi"nden sonraki döneme oturtur. Burada açıkça müstensihin kalem sürçmesi söz konusudur. Zira İbn Sa'd'da şöyle bir açıklama vardır: Para Mekke'ye ulaştığında Ebû Süfyan şöyle homurdandı: "Muhammed (a.s.) bununla bizim gençlerimizi kandırmak istiyor." Fetihten, yani Ebû Süfyan'ın İslam'ı kabul etmesinden sonra Ebû Süfyan'ın böyle bir tepkide bulunması imkansızdır. Öte yandan, Fetihden sonra Resulullah (a.s.), fakirlere yapılacak olan yardım dağıtımının özel kişilerce değil, hükümetin kendi valisi ve memurları aracılığıyla yapılmasını istemiştir. Bu durumda metnin "Hendek Savaşı'ndan sonra" veya "Hudeybiye Anlaşmasından önce", yahut da "Mekke'nin Fethinden önce" şeklinde okunması gerekir ki biz bu son seçeneği, yani metindeki "sonra" ifadesi yerine "önce"yi tercih ediyoruz." Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 445.

⁴⁷ Belazurî, *Ensâb*, II, 715.

⁴⁸ Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, 87, 113.

⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 245.

⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 245; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 531.

⁵¹ Öztürk, Levent, "Necâşi Ashame" *DİA*, 476-477, İstanbul 2006, 476.

Zehebî'de geçen bir rivayete göre Habeş ülkesine gittiğinde Amr b. Ümeyye, oranın geleneklerine göre misafirlerin Necâşî'nin huzuruna küçük bir kapıdan eğilerek girdiklerini gördü ve o kapının önüne kadar gittikten sonra geri döndü. Duruma şahit olanlar onun bu davranışına kızarak durumu Necâşî'ye bildirdiler. Amr'ı tutuklayıp Necâşî'nin huzuruna getirdiler ve burada tartaklamak istediler. Duruma müdahale eden Necâşî, ona neden o küçük kapıdan girmek istemediğini sordu. Amr da İslam'a göre bunun doğru olmadığını ve Müslümanların, Hz. Peygamber'in huzuruna girerken böyle yapmadıklarını söyledi. Cevap Necâşî'nin hoşuna gitmiş ve onun bu onurlu duruşundan etkilenmiş olmalı ki Necâşî "Doğru söyledin!" diyerek adamlarına onu serbest bırakmalarını emretmiştir⁵².

Burada rivayetdeki şu karışıklığa dikkati çekmek istiyoruz. Amr b. Ümeyye yukarıda da belirtildiği üzere ilk defa Necâşî'nin huzuruna çıkmamıştır. O halde eğer böyle bir kapı varsa Amr'ın bu kapıyı bilmemesi mümkün değildir, zira buradan daha önceki görüşmelerinde geçmiş olması gerekirdi. Eğer rivayet doğru aktarım yanlış ise Amr b. Ümeyye daha önceki görüşmelerinde Müslüman olmadığı için Necâşî'nin huzuruna o kapıdan eğilerek girmiş olmalı fakat bu defa Müslüman olduğu için bunu doğru bulmamış olmalıdır. Ya da bu olay Hendek Savaşı'ndan sonraki görüşmeler esnasında olmuş olmalıdır.

Amr b. Ümeyye'nin Necâşî'nin Huzurundaki Hitabesi

Hız. Peygamber, İslamiyet öncesi Arap diplomasisi hakkında bilgi sahip olup, İslami dönemde göndermiş olduğu elçilerde de buna göre hareket etmiştir. Seçilecek olan elçinin güçlü kuvvetli görüntüsünün olması karşdakini etkileme adına önemlidir. Amr b. Ümeyye de yukarıda belirtildiği üzere güçlü ve cesur görünümü ile dikkati çeken birisiydi. Diğer yandan elçi seçiminde özellikle kişinin hitabet yeteneği, konuşmasındaki fesahati, karşılaşmış olduğu durumlarda anında çözüm üretebilmesi gerekmektedir. Bu noktada Amr b. Ümeyye'nin Necâşî'nin huzurunda yaptığı konuşmadan onun hitabet konusunda yetenekli olduğu görülmektedir. Amr'ın, Necâşî'ye Hız. Peygamber'in mektubunu sunmasının ardından yaptığı konuşma şu şekildedir:

"Ey Ashame! Bana düşen söylemek, sana düşen de dinlemektir:

Sen bize ne kadar şefkat ve nezaket gösterdinse, bizim de sana o derece güvenimiz olmuştur. Biz senden hangi hayrı ve iyiliği ummuşsak, muhakkak ona kavuşmuşuzdur. Biz senden hiçbir zaman hiçbir hususta hiçbir korku ve endişe duymamış; daima emniyet ve güven içinde bulunmuşuzdur. Zaten, biz senden, 'Sizinle bizim aramızda, İncil, red olunmaz bir şahit, haksızlık etmez, bu yolda kesip ayırt edici hüküm verir bir hâkim olsun! Şu kadar ki, Yahudilerin İsa b. Meryem hakkındaki davranışları gibi, sen de şu ümmî peygamber hakkında kötü davranmayasın!' diye bir hüccet ve teminat da almış bulunuyorduk.

Hız. Peygamber elçilerini ayırıp hükümdarlara yolladığı zaman, ben, o elçilerin kendileri için ummadıkları şeyi senden umduğum ve onların korktukları şeyi

⁵² Zehebî, *Siyer*, III, 120-121; Köksal, *İslâm Tarihi*, V, 376-377.

hakkında ben senden emniyet içinde bulunduğum halde, geçmişteki hayır ve iyiliklere göre ecir ve mükâfat bekleyerek gelip huzuruna çıkmış bulunuyorum!" dedi⁵³.

Bu hitabeden sonra Necâşî, Hz. Peygamber'in mektubunu alıp mütevazı bir şekilde oturarak okumuş, ardından şehadet getirerek Müslüman olmuştur. Orada bulunanlara güzel bir konuşma yaparak Hz. Peygamber'in Hz. Musa ve Hz. İsa tarafından geleceği müjdelenen peygamber olduğunu belirtmiş ve imkanı olsa kendisinin de Medine'ye giderek onu görmek istediğini belirtmişti. Fakat çevresinin ve o anki şartların buna uygun olmadığını da söyleyerek üzüntüsünü belirtmişti⁵⁴. Daha sonra Hz. Peygamber'in mektubunu fildişinden yapılmış güzel bir kutunun içinde muhafaza ettirmiştir. Elçiler geriye döndükten sonra durumu Rasûlullah'a (sav) anlattıkları zaman Hz. Peygamber memnuniyetini dile getirmiş ve "Bu mektuplar aralarında buldukça, Habeşilerde hayır ve bereket devam edecektir!" buyurmuştu⁵⁵.

Amr b. Ümeyye bu elçilik görevi esnasında çok özel bir görevle de görevlendirilmişti. Hz. Peygamber, Necâşî'ye yukarıda bahsedilen mektubun yanında ayrı bir mektup daha vermiş ve bu mektupta Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habibe'yi kendisine nikâhlanmasını istemişti. Ümmü Habibe kocasıyla birlikte Habeşistan'a hicret etmiş fakat burada kocası İslam'dan ayrılarak Hristiyanlık dinine girmiş, Ümmü Habibe'ye de Hristiyan olması için baskı yapmış fakat Ümmü Habibe bunu reddetmiş ve Müslümanlığını korumuştur. Daha sonra kocası ölmüş Ümmü Habibe ise dul olarak Habeşistan'da hayatına devam ettirmişti. Gelişmeleri bilen Rasûlullah (sav), onu İslam'a olan sadakatinden dolayı ödüllendirmek istemişti⁵⁶.

Necâşî Ashame, Hz. Peygamber'in bu isteğini olumlu karşıladı ve durumu Ümmü Habibe'ye cariyesi aracılığıyla ilettili. Bildirildiğine göre teklifi duyan Ümmü Habibe bu habere çok sevinmiş ve haberi getiren Necâşî Ashame'nin cariyesi Ebrehe'ye üzerindeki takıları vermiş ayrıca nikâh için de Hâlid b. Saîd'i vekil tayin etmişti. Daha sonra Necâşî Ashame orada bulunan Müslümanları toplayarak Hz. Peygamber'in isteğini duyurdu ve Rasûlullah (sav) adına Ümmü Habibe'ye 400 dinar mehir ile bir gerdanlık verdi, hizmetçisi Ebrehe'yi de ona yardım etmekle görevlendirdi⁵⁷. Nikâh Rasûlullah yerine vekili tarafından yapıldığı için gıyabi nikâh şeklinde gerçekleşti⁵⁸.

Necâşî, Hz. Peygamberin diğer bir isteği olan muhacirlerin geriye dönmesi-

⁵³ İbn Kayyim, *Za'du'l-Mead*, III, 71, İbn Seyyidünnâs, *Uyûni'l-Eser*, II, 264, Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III, 294, Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf b. Ahmed b. Alvân Zerkânî, *Mevâhibü'l-Ledünniye Şerhi*, Beyrut 1973, III, 344; Köksal, *İslâm Tarihi*, V, 377.

⁵⁴ Kastallânî, *Mevâhib*, I, 292; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III, 294; Zürkânî, *Mevâhib*, III, 344; Köksal, *İslâm Tarihi*, V, 377-378.

⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 246; Kastallânî, *Mevâhib*, I, 299; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III, 293.

⁵⁶ Uraler, Aynur, "Ümmü Habibe", *DİA*, XLII, 318-319, İstanbul 2012, 319.

⁵⁷ Vâkıdî, *Meğazî*, II, 401; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 246; Beyhakî, *Delâil*, IV, 344; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, 118-119.

⁵⁸ Ümmü Habibe ile olan bu nikâhın yeri ve zamanı ile ilgili tartışmalar için bkz. Öztürk, *İlk hicret Habeşistan*, 144.

ni temin etmek için de iki gemi hazırlattı. Böylece başta Ümmü Habibe ve elçi Amr b. Ümeyye olmak üzere Habeşistan'da kalan muhacirlerin hepsi dönüş yolculuğu için hazırlık yaptılar ve bu gemilerden birisi ile geri döndüler. Necâşî bir grup Habeşliyi de bu gemiye bindirip muhacirler ile birlikte Medine'ye göndermiştir⁵⁹.

Necâşî Ashame'nin Ölümünden Sonra (H. 9), Hz. Peygamber Tarafından Halefine Yazılan Mektubu Götürmekle Görevlendirilmesi

Genel kabul ile Necâşî Ashame H. 9. Yılda vefat etmiştir. Hz. Peygamber onun vefatını ahabına haber vermiş ve onları cenaze namazına davet etmiştir. Giyabi cenaze namazı da ilk defa bu vesile ile kılınmıştır⁶⁰. Hz. Peygamber, Necâşî Ashame'nin yerine geçen yeni Necâşî'ye bir mektup⁶¹ göndererek onu da İslam'a davet etmiştir⁶².

Rasûlullah (sav), bahsi geçen bu mektubu götürmekle yine Amr b. Ümeyye ed-Damrî'yi görevlendirmiştir. Yeni kral olan bu Necâşî, Hz. Peygamber'in mektubunu almış, daveti reddettiği gibi olumsuz tavırlar sergileyerek mektubu da yırtmıştı. Amr b. Ümeyye'nin dönüşte olan biteni aktarması üzerine Rasûlullah (sav): "Necâşî'ye bir mektup yazdım, o da bunu yırttı..." buyurmuştu⁶³.

Yalancı Müseylime'ye Hz. Peygamber'in Mektuplarını götürmesi (H. 10)

Adnânilerden Benî Hanîfe kabilesine mensup olan ve İslâm tarihinde Müseylîmetü'l-Kezzâb (Yalancı Müseylime)⁶⁴ olarak bilinen Ebû Sümâme

⁵⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 246; Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan*, 144-145.

⁶⁰ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil, *Câmi-us-Sahih*, Mtb. Âmire, İstanbul 1329, "Cenâiz" 54, 55, 57, 65; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-Sahih*, thk. M. Fuad Abdülbâkî, 1956, çev. Ahmed Dâvûdoğlu, *Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi*, Sönmez Yay., İstanbul 1978, "Cenâiz" 22; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *es-Sünen*, İstanbul 1992, 24, 33; Ebû Dâvud, "Cenâiz", 52.

⁶¹ Mektup şu şekildedir:

"Esirgeyen başlıslayan Allah adıyla...

Bu Peygamber Muhammed'den Habeş'in ulusu Necâşî Ashame'ye bir kitaptır.

Selâm, hidayete tâbi olanlara, Allah'a ve Peygamber'ine iman edenlere, Allah'ın bir ve ortaksız olduğuna, zevce ve çocuk edinmediğine, Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahadet edenlere olsun.

Ben seni Allah'ın davetine çağırıyorum. Çünkü ben Allah'ın elçisiyim. Müslüman ol, kurtul. 'Ey kitap ehli! Sizinle bizim aramızda ortak bir kelimeye Allah'tan başkasına tapmamak O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak, Allah'tan başka birbirimizi rabler edinmemek üzere gelin. Eğer yüz çevirirlerse, şahit olun, biz Müslümanlarız, deyin' Eğer kabul etmezsen, kavminden bütün Hristiyanların günahı sanadır." Beyhakî, *Delâil*, II, 78; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, 116-117.

⁶² Müslim, "Cihâd" 75; Halebi, *İnsânu'l-Uyûn*, III, 284; Müslim'in rivayetinde "...Necâşî'ye mektup gönderdi. Bu kişi namaz kıldığı Necâşî değildi..." ifadeleri bulunmaktadır. Kastallânî ve İbn Kayyim el-Cevziyye bazı ravilerin iki ayrı Necâşî olduğunu fark etmeyerek, Müslim'in rivayetini aynı Necâşî'ye yazılmış mektup gibi aktardıklarını belirtir. Ayrıca açık bir şekilde iki Necâşî'nin aynı olmadığını belirtirler. Kastallânî, *Mevâhib*, I, 292; İbn Kayyim, *Za'du'l-Mead*, III, 690; Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan*, 154.

⁶³ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 449.

⁶⁴ Lakabı Rahmânü'l-Yemâme'dir. Asıl adı Ebû Sümâme Rahmânü'l-Yemâme Mesleme b. Sümâme b. Kebîr (Kesîr) el-Hanefî el-Vâilî'dir. Asıl isminin Harun, Müseylime'nin lakabı olduğu da rivayet olunur. Ölüm tarihi 12/633 yılıdır. Şair, hatip, kâhin ve nüfuz sahibi bir kişi olan Müseylime, 8/630 yılında yukarıda bahsettiğimiz Hevze el-Hanefî'nin ölümünden sonra Benî Hanîfe'nin reisi oldu. Hristiyan olan ve ölümünden bir süre önce Hz. Peygamber'in İslâm'a davet mektubunu aldığında kendisine bu işte pay verilmesi şartıyla ona uyacağını bildiren Hevze Müslüman olmamış, ancak Benî Hanîfe'den birçok kişi İslâm'ı kabul etmiş ve bunlar kabilenin güçlü liderlerinden Sümâme b. Üsâl'in etrafında toplanmıştı. Bu durumu hâkimiyet ve nüfuz açısından tehlikeli bir gelişme olarak gören Müseylime, liderliğini pekiştirmek için Benî Hanîfe heyeti içinde Rasûlullah

Rahmânü'l-Yemâme Mesleme b. Sümâme önce Hz. Peygamber'e bir heyet içinde gelmiş ve onunla görüşmüştü. Burada Hz. Peygamber'den, kendisini peygamberlikte ortak etmesine dair bazı isteklerde bulunmuş, Hz. Peygamber de bunun kendi elinde olan bir konu olmadığını söyleyerek isteğini reddetmişti. Müseylime memleketine döndükten sonra yaşananları farklı olarak yansıtmış, kendisinin de peygamber olduğunu ve Hz. Muhammed'e (sav) peygamberlikte ortak olduğunu ilan etmişti. Yine Hanîfe heyeti içerisinde Medine'ye gelen er-Reccâl b. Ünfüve ile Muhakkîm b. Tufeyl'i de kendisine yalancı şahitlik ettirmişti. Sümâme b. Üsâl gibi çok azı müstesna, Hanîfe kabilesi halkı ile Yemâme do-laylarındaki insanlar –daha çok kabile taassubunun etkisi ile– Müseylime'ye inanıp irtidat ettiler⁶⁵. Bunu duyan Hz. Peygamber, Müseylime'ye Hicretin 10. yılı sonunda⁶⁶, Veda Haccından dönüşünde⁶⁷ bir mektup yazdı ve mektubu Amr b. Ümeyye ed-Damrî vasıtası ile gönderdi. Mektupta Müseylime'yi İslâm'a davet etmekte ve girişmiş olduğu hareketten vazgeçmeye çağırıyordu⁶⁸. Bu ilk mektubun metni günümüze ulaşmamıştır.

Bu mektuba karşılık Müseylime olumsuz cevap vermiş ve yazmış olduğu mektubunu iki elçisi ile Hz. Peygamber'e göndermişti.⁶⁹ Mektubu okuyan ve gönderdiği elçilerinde aynı fikirde olduğunu öğrenen Hz. Peygamber, bu duruma hayli kızmış ve ikinci bir mektup daha göndermiştir⁷⁰. Muhtemelen bu mektubu da Amr b. Ümeyye'nin götürdüğünü düşünmekteyiz. Zira önceki elçilik vazifesini o yapmıştır ve mevcut duruma hakimdir. Ayrıca kaynaklarda farklı bir isimden bahsedilmemektedir.

Sonuç

Rasûlullah (sav), Medine'ye Hicretinin akabinde önce Medine içinde tüm toplumu şekillendirerek huzuru temin etmiş, ardında dış ilişkileri düzenlemeye önem vermiştir. Hz. Peygamber bu dış ilişkilerini yürütmek için de elçilerden faydalanmıştır. Özellikle gerek İslâm'ı Medine ve Arabistan dışındaki topraklara tebliğ etmek gerekse Müşriklerin Müslümanlara yönelik girişimlerini engelle-

→ →

ile görüşmek üzere Medine'ye gitmiştir. Kafilenin geldiği sırada 148 yaşında olduğu söylenilir. Süheyfî, VII, 443; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 50; Önkal, "Müseylimetü'l-Kezzâb", *DA*, İstanbul 2006, XXXII, 90. Müseylime hakkında daha fazla bilgi için bkz. Vâkıdî, *Meğâzî*, I, 132, 319, 336, III, 98-99; Buhârî, "Meğâzî", 23, 70, 71; Müslim, "Rüya", 21, 22; Beyhakî, *Delâil*, I, 13; III, 242, 277; V, 330-336; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 50; Üçok, Bahriye, *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler (Hicri 7-11. Yıllar)*, İstanbul 1982, 88-118; Önkal, "Müseylimetü'l-Kezzâb", 90.

⁶⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 223; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 303; Taberî, *Târîh*, III, 162; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 298; İbn Seyyidinnâs, *Uyûni'l-Eser*, II, 236; İbn Kayyim, *Za'du'l-Mead*, IV, 162.

⁶⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, IV, 247; Taberî, *Târîh*, III, 167; Beyhakî, *Delâil*, V, 331.

⁶⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 300; Köksal, *İslâm Tarihi*, VIII, 221-223.

⁶⁸ Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, 333.

⁶⁹ Mektup metni şu şekildedir;

"Allah'ın elçisi Müseylime'den, Allah'ın elçisi Muhammed'e Sana selam olsun. Ben bu işte sana ortak kıldım. Yeryüzünün yarısı bize, yarısı Kureys'e aittir. Kureys müteceviz bir kavimdir." Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, 333.

⁷⁰ Mektup metni şu şekildedir; "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, Muhammed Rasûlullah'dan Müseylimetü'l-Kezzâb'a, Selam, hidayete tâbi olan kimselere olsun. Bundan sonra, Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Onu dilediği kullarına miras bırakır. Güzel akıbet muttakiler içindir. Yazıyı Übey b. Kâb yazdı". Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, 334; Köksal, *İslâm Tarihi*, VIII, 221-223; Sönmez, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, 165-168.

mek için yine bu elçileri kullanmıştır.

Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Hz. Peygamber'in dış ilişkilerinde görevlendirdiği elçileri içerisinde özel bir öneme sahiptir. Zira o, henüz İslam'a girmemişken Müslümanlar adına elçi olarak görevlendirilmiştir. Bu yönüyle aynı zamanda ilk İslam Diplomatı olma özelliğini de kazanmıştır. Uhud Savaşı'nın ardından Müslüman olmasıyla birlikte Hz. Peygamber'in en çok tercih ettiği elçilerinden birisi olmuştur. Onun bu görevlere seçilmesinde dürüstlüğü, cesareti, atılganlığı ve fiziki olarak güçlü bir görünüme sahip olmasının yanı sıra daha önceki diplomatik birikimleri, Necâşî Ashame'nin gençlik yıllarında Damreoğullarının yurdunda kalmış olması gibi etkenler de etkili olmuştur.

Amr b. Ümeyye, altı defa Hz. Peygamber'in elçilik görevini yapmıştır. Bunlar: Bedir Savaşı'ndan sonra Müslümanların güvenliğini temin etmek için Necâşî'ye gönderilmesi, Hendek savaşı sonrası yine Muhacirlere yönelik Mekkeli müşriklerin teşebbüslerinin önlenmesi için girişimlerde bulunmak ve Hz. Peygamber'in Necâşî'ye gönderdiği mektupları götürmekti. Bunların dışında diğer bazı özel görevler ile de görevlendirilmiştir. Bu görevler; Ümmü Habibe'yi Hz. Peygamber'e nikahlanmasını temin etmek, Bi'rîmaüne'de İslam irşad birliği içinde Müslümanları temsil edenlerden biri olmak, Mekke'ye Ebû Süfyân'a suikast tertip etmek ve burada teşhir edilen iki Müslümanı defnetmek, yine Mekke'ye kıtlık yılında yapılan yardımı götürmek ve dağıtmak, Yalancı Müseylime'ye Hz. Peygamber'in cevabi mektubunu götürmek gibi birçok elçilik faaliyetinde bulunmuştur.

Kaynaklar

- » Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Hanbel Ebû Abdillâh, *Müsned*, Matbaat'u İslâmî, Beyrut 1969.
- » Apak, Adem, *İslam Siyaset Geleneğinde Amr b. el-Âs*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001
- » Belâzurî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Muhammed Hamidullah, Mısır 1959.
- » - *Fütûhu'l-Büldân (Ülkelerin Fetihleri)*, çev. Mustafa Fayda, Siyer Yay., İstanbul 2013.
- » Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, Daru'n-Nasr, Kahire 1969.
- » Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed, *Câmi-us-Sahih*, Mtb. Âmire, İstanbul 1329.
- » Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan, *Târih'ul-Hâmis fi Ahvâli Enfesi Nefis*, Kahire 1302.
- » Ebû Dâvûd, Süleyman Eş'as b. İshâk b. Beşir b. Şeddâd, *Sünen*, thk. M. Muhyiddin Abdilhamid, Mısır 1952.
- » Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehanî, *Delâilü'n-Nübüvve*, Haydarâbâd 1369.
- » Erul, Bünyamin, "Amr b. Ümeyye", *Somuncu Baba Dergisi*, Sayı: 132, Malatya, Ekim 2011, 30.
- » Fayda, Mustafa, "Amr b. Ümeyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, III, 94-95.
- » Halebî, Ali b. Burhâniddîn İbrahim b. Ahmed el-Halebî, *es-Siretu'l-Halebiyye fi Sireti'l-Emîni'l-Me'mûn (İnsânü'l-Uyûn)*, Mtb. Mustafa Bâbi, Mısır 1964.
- » Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, Yeni Şafak Yay., İstanbul 2003.
- » - *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, çev. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yay., İstanbul 1997.
- » İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî, *Kitâbu'l-Muhabber*, thk. Eliza Lichtenstater, Dâru'l-Afâkî'l-Cedîde, Beyrut ts.
- » İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed el Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe (Sahabe-i Kiram Ansiklopedisi)*, çev. Naim Erdoğan, İz Yay. İstanbul 2010.
- » İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdülmelik, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ ve dğr., Beyrut 1971.

- » İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed, *Za'du'l-Mead*, çev. Şükrü Özen, İklim Yay., İstanbul 1988.
- » İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer el-Kureysî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1966.
- » İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *es-Sünen*, İstanbul 1992.
- » İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Haşimî el-Basrî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebir, Tabakât*, çev. edt. Adnan Demircan, Siyer Yay. İstanbul 2014.
- » İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Abdullah b. Yahya, *Uyûni'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, Beyrut ts.
- » İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdilkerim, *el-Kâmil fi't- Târîh*, Beyrut 1965
- » Kastallânî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (923/1517), *Mevâhibü'l-Ledünniye*, Mısır 1281.
- » Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, Köksal Yay., İstanbul 1991.
- » Küçükaşçı, M. Sabri, "Reci' Vak'ası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, 510-511, İstanbul 2007, 511
- » Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. M. Fuad Abdülbâkî, 1956, çev. Ahmed Dâvüdoğlu, *Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi*, Sönmez Yay., İstanbul 1978.
- » Önkâl, "Bî'rîmaüne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, VI, 194-195.
- » - "Müseylimetü'l-Kezzâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, XXXII, 90-91.
- » Öztürk, Levent, *İlk Hicret Habeşistan*, Siyer Yayınları, İstanbul 2015.
- » - "Necâşi Ashame", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXII, İstanbul 2006, 476-477.
- » Sönmez, Abidin, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, İnkılab Yay., İstanbul 2011.
- » Süheylî, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed, *er-Ravdü'l-Ünûf fi Şerhi's-Sireti'n-Nebeviyye*, Thk. A. Vekil, Dâru'l-Kutubi'l Hadîse, Kahire 1967.
- » Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târîhu't Taberî)*, Mısır 1326.
- » Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Serve b. Musâ b. ed-Dahhâk, *Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1996.
- » Uraler, Aynur, "Ümmü Habîbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLII, İstanbul 2012, 318-319.
- » Üçok, Bahriye, *İslâm'dan Dönenler ve Yalancı Peygamberler (Hicri 7-11. Yıllar)*, İstanbul 1982.
- » Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-Megâzi*, thk. Marsden Jones, çev. Musa K. Yılmaz, İlk Harf Yay., İstanbul 2014.
- » Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyer-u A'lâmî'n-Nübelâ*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1996.
- » Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî b. Yüsuf b. Ahmed b. Alvân Zerkânî, *Mevâhibü'l-Ledünniye Şerhi*, Beyrut 1973..